

Danutė Bacevičiūtė

ALPHONSO LINGIS: ATSAKOMYBĖS RIBOS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
Tel. (8 5) 275 28 57
El. paštas: baceviciute@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjama lietuvių kilmės amerikiečių fenomenologo Alphonso Lingio atsakomybės samprata. Parodoma, kad atsakomybę Lingis svarsto dviem aspektais: 1) kritikuodamas racionalaus, laisvo (ir todėl pakaltinamo) subjekto atsakomybę, besiremiančią žmogiškumo ir gyvūniškumo priešprieša; 2) plėtodamas atsakomybę, suvokiamą kaip atsakas į iš aplinkos ateinančius imperatyvus. Pastaruoju atveju atsakomybė pasirodo ne kaip autonomiško subjekto galia, o kaip kito kančios, tam tikros būtinybės ar svarbos išprovokuota atsakomybė, kuri remiasi ne žmogiškumo ir gyvūniškumo priešprieša, o veikiau savotišku bendrumu, besisteigiančiu jautraus kūno pagrindu. Pirmoje straipsnio dalyje argumentuojama, kad subjekto autonomija ir radikalia kito kitybe grindžiamas atsakomybės sampratas Lingis kritikuoja dėl jų abstrahavimosi nuo konkrečios pasauliškos patirties. Taip pat teigiama, jog Lingio pasiūlytoje atsakomybės kaip taktiško atsako sampratoje mūsų kūniškas jautrumas daro mus potencialiai atsakingus kiekvienoje situacijoje, tačiau turime atliepti atpažindami imperatyvą, kurio reikalauja būtent ši konkreti situacija. Antroje straipsnio dalyje aptariamas žmogaus ir gyvūno skirtumas bei žmogaus gyvūniškumo samprata Immanuelio Kanto ir Lingio etikoje. Teigiama, kad aprašydamas subjektyvybės (*pats*) steigtį ne refleksijos pagrindu, o kaip aistros suintensyvinimą bei atskleidamas animalinio proto gyvybingumą Lingis mėgina trinti žmogiškumo ir gyvūniškumo skirtį, sykiu įkvėpdamas mus mąstymui, kuriam svetimas eskapizmas.

RAKTAŽODŽIAI : atsakomybė, jautrus kūnas, žmogaus gyvūniškumas, Alphonso Lingis.

Įvadas

Iš teisės sferos kildinama atsakomybės sąvoka lėmė, kad atsakomybę dažniausiai suprantame kaip veiksmo priskyrimą jo autoriui, dėl kurio šis gali būti pakaltinamas jam pateikiant sąskaitą. Teisinės atsakomybės sampratoje esantis ryšys tarp veiksmo autoriaus ir jo pakaltinamumo nėra vien išorinis (primestas įstatymo), bet numato ir subjekto, kaip autonomiškai veikiančio ir savąjį veikimą reflektuojančio veikėjo, įsisteigimą. Kaip rašo Jacques'as Derrida, komentuodamas Immanuelio Kanto išgrynintą modernaus subjekto sampratą, „kaltoji pusė, kaip asmuo ir protingas subjektas, turėtų, pasak Kanto, suprasti, pritarti, netgi reikalauti sau bausmės“ (Derrida, Roudinesco 2004: 152). Taigi, kaip sąmoningas ir laisvas subjektas, pripažįstu, kad atlikau šį veiksma, todėl esu už jį atsakingas ir pakaltinamas.

Atrodo, kad individualaus, racionalaus subjekto atskaitingumas už savo veiksmus sudaro atsakomybės sąvokos (ne tik teisinės, bet ir filosofinės) branduolį. Tačiau, ar nėra taip, kad atsakomybėje esama matmens, siekiančio toliau, nei refleksijos būdu įgyjamas individualios atsakomybės įsisąmoninimas; matmens, išplečiančio atsakomybės lauką ir padarančio mus atsakingus už tai, kas yra¹. Šio atsakomybės išsiplėtimo priežastys gali būti labai įvairios: pvz., archajinėse visuomenėse, neturinčiose stiprių teisinių institutų, kur kas svarbesnis yra ne individualios, o bendruomeninės atsakomybės lygmuo, todėl sąmoningai ignoruojamas ryšys tarp veiksmo autoriaus ir bausmės², šiuolaikinėje visuomenėje atsakomybės lauko išsiplėtimą lemia veiksmo subjekto virtimas kolektyviniu – technikos įtarpintas mūsų veikimas tampa globaliu, paveikiančiu ne tik atskiros bendruomenės, bet ir žmonijos, visos ekosistemos būvį, todėl esame už visa tai atsakingi.

Šiame straipsnyje norėtume susitelkti ne į minėtas atsakomybės išsiplėtimo priežastis, kurias galime suprasti ir racionaliai paaiškinti, bet į atsakomybės dėmenį, susijusį su pačia atsakomybės kaip *atsako* (*response*, *Antwort*) samprata, norėtume išryškinti plotmę, kurioje gimsta taip suprantama atsakomybė. Šį dėmenį suvokiame kaip atsakomybės sąlygas apibrėžiantį transcendentalinį lygmenį, alternatyvų prieš tai aptartai protingo subjekto laisvei ir autonomijai. Minėtasis dėmuo lokalizuojamas kūniško jautrumo plotmėje ir lemia atsakomybę kaip neabejingumą kitam. Straipsnyje pasirinkta fenomenologinė prieiga prie atsakomybės analizės

¹ Apie atsakomybės išsiplėtimą šiuolaikiniame filosofiniame ir teisiniame diskurse žr. Bacevičiūtė 2013a: 214–241; Bacevičiūtė 2013b: 21–34.

² Prancūzų antropologas ir filosofas René Girard'as mini australų kilmės amerikiečių antropologo Roberto Lowie aprašytą čiukčių pavyzdį, kai šie, užuot nubaudę tiesioginį veiksmo kaltininką, baudžia kitą niekuo dėtą savo giminės narį. Girard'o manymu, tai nereiškia, kad čiukčiai neskiria, kur esama kaltojo. Veikiau, tik žinodami kaltąjį, jie apsieina be jo, mat problema, kurią sprendžia pirmą kartą visuomenė, – pavojus eskaluoti kerštą, pavojus bendruomenei užsikrėsti smurtu (Girard 1977: 25).

skatina aprašyti konkrečią atsakomybės patirtį, neapsiribojant vien šių dviejų idealizuotų tipų – protoingo, laisvo subjekto atsakomybės ir atsakomybės kaip jautrumo kitam – išskyrimu. Tikimės, jog tam pasitarnaus lietuvių kilmės amerikiečių fenomenologo Alphonso Lingio atsakomybės tyrinėjimų analizė.

Lingio apmąstymuose atsakomybės tema pasirodo gana paradoksaliu būdu: atsakomybės laukas sykiu ir labai išplečiamas, įtraukiant į jį ne tik tarpžmogiškąjį santykį, santykį su gyvūnais, bet ir santykį su visa mus supančia aplinka, ir susiaurinamas – sutapatinant jį su visiškai diskrečiu, vienatiniu santykiu. Pastarąjį dešimtmetį besiformuojantis Lingio filosofijos tyrinėjimų korpusas leistų kelti hipotezę, jog šis vienu metu vykstantis atsakomybės lauko išplėtimas ir susiaurinimas susijęs ne tik su bendra šiuolaikinio filosofinio diskurso tendencija (plg. Jacques'o Derrida svarstymus atsakomybės tema (Derrida 2008)), bet ir su Lingio mąstymo specifika, susiformavusia derinant Emmanuelio Levino tekstų skaitytojams pažįstamą kitybės mąstymą ir gyvenamo kūno fenomenologiją, kurią plėtojo Maurice'as Merleau-Ponty. Lingio filosofijos tyrinėtojas Tomas Sparrow mato Lingio filosofiją tarpstant tarp (ar anapus?) dviejų sąvokų – kitybės ir gyvenamo kūno (Sparrow 2007: 99). Gyvenamo kūno sąvoka sudaro galimybę mūsų egzistenciją pasaulyje suvokti esant daugiopais ryšiais susietą su visa mus supančia aplinka, o kitybės sąvoka neleidžia šių ryšių universalizuoti, paverčia juos individualizuotu, nesubendrinamu santykiu. Pritardami šiai Sparrow minčiai, straipsnyje vis dėlto nemėginame išsamiai aptarti Lingio santykio su Levino ir Merleau-Ponty filosofija, veikia nurodysime į jį tik tiek, kiek jis leidžia suprasti kūniškuoju jautrumu grindžiamą atsakomybės sampratą, o kai kur, siekdami didesnio kontrasto, bent fragmentiškai pasitelksime dar ir Kanto poziciją.

Atsakomybę Lingis svarsto dviem registrais: 1) kritikuodamas racionalaus, laisvo (ir todėl pakaltinamo) subjekto atsakomybę, besiremiančią žmogiškumo ir gyvūniškumo priešprieša; 2) plėtodamas atsakomybę, suvokiamą kaip atsakas į iš aplinkos ateinančius imperatyvus. Pastaruoju atveju atsakomybė pasirodo ne kaip autonomiško subjekto galia, o kaip kito kančios, tam tikros būtinybės ar svarbos išprovokuota atsakomybė, kuri remiasi ne žmogiškumo ir gyvūniškumo priešprieša, o veikia savotišku bendrumu, besisteigiančiu jautraus kūno pagrindu.

Autonomiškas subjektas vs jautrus kūnas

Paanalizuokime išsamiau Lingio svarstymus atsakomybės tema, pradėdami nuo subjekto autonomija grindžiamos atsakomybės sampratos kritikos. Pasak Lingio, „[a]tsakomybė neapsiriboja tuo, ką apgalvotai pradėjome ir kas trunka tiek, kiek

patys valdome savo sumanymą; atsakomybė nėra autorystė“ (Lingis 1998: 139). Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad taip teigdamas Lingis išjudina tradiciškai suprantamos atsakomybės pamatus, mat siekia parodyti, kad atsakomybė prasideda ne nuo mano laisvo apsisprendimo ir veiksmo, kurio autorystę prisiimu, o gerokai anksčiau ir siekia kur kas toliau. Komentuodamas šią mintį Lingis pateikia atsakomybės už savo vaiką pavyzdį: „Būti atsakingam už savo vaiką – tai savo jėgomis atsakyti už ydas, kurių neįsikišame laukdamiesi vaiko, kurios radosi dėl kitų įsteigtų vaistų kompanijų veikimo ir dėl genetinių mutacijų, paveldėtų iš seniai mirusių protėvių. Būti atsakingam už savo vaiką – tai atsakyti už to vaiko gerovę, kai mūsų jau čia nebebus“ (Lingis 1998: 139). Šį tėvų atsakomybės už vaiką pavyzdį galime laikyti archetipiniu pirmiausia dėl to, kad juo įtvirtinama atsakomybė ne kaip abipusiškas autonomiškų subjektų santykis, kai abu atsako už savo veiksmus, bet kaip asimetriškas santykis, kai vienas šio santykio narių išplečia savo atsakomybės ribas dėl antrojo pažeidžiamumo. Be to, šis atsakomybės santykis steigiasi ne siaurai suprantamoje politinėje ar teisinėje sferoje, o tarpinėje – socialumo ir gamtiškumo sankirtos sferoje³ (atsakomybė už vaiko vystymąsi, už tai, kas jam nutiko dėl vaistų poveikio ar genetinių mutacijų). Lingis nenori izoliuoti politinio-teisinio-socialinio atsakomybės lygmens net tada, kai jo aprašomame asimetriškame atsakomybės santykyje yra akivaizdžiai įsispaudęs pasiturinčio vakariečio santykio su vargingais nepasiturinčių šalių gyventojais pėdsakas. Štai keletas Lingio tekstų fragmentų:

Pasisamdėme šerpų jaunuolį į savo ekspediciją. Pripažinti jį – tai prisiimti už jį atsakomybę, atsidurti situacijoje, kai būsime valdomi jo fizinio išsekimo ir netgi jo neatsakingumo (Lingis 1998: 139).

Vaikinas sėdėjo greta tavęs ir ničnieko tau nesakė. Tikrai savo bejausmiu veidu, savo plikomis rankomis, savo drabužiais, apavu jis buvo tau atsivėręs. Jis matė tavo amerikonišką automobilį, atokiai laukiantį medžių pavėsyje, – tu buvai vienas iš tų, kurių turtai ir imperinė politika per šešerius samdinių karo metus kulkomis ir minomis čia sunaikino 40 027 jo tautos žmones, iš jų 2038 moteris, 1996 vaikus, 52 gydytojus, 176 mokytojus. Taip buvo rašoma tavo laikraštyje, kurį jis skaitė (Lingis 1997: 41).

Abiejuose cituotuose fragmentuose kalbama apie asimetrišką atsakomybę. Pirmuoju atveju keliautojo atsakomybė samdant nepatyrusį vedlį reiškia sąmoningą savęs išstatymą ekspedicijos pavojams, kurių galbūt nepajėgsi suvaldyti, antroju – akistatoje su Nikaragvos pasieniečiu jaučiama atsakomybė už savo šalies

³ Šiuo aspektu Lingio pozicija yra artima Hanso Jonaso požiūriui, mat jie abu kalba apie privalėjimą ar imperatyvumą, taigi ir atsakomybę, kylančius iš paties buvimo (plg. Jonas 1984: 79–135).

politinį veikimą. Čia kyla keletas klausimų. Kokia atsakomybės ištakų fiksavimo prasmė jautraus kūno lygmenyje, arba, kitaip sakant, ko stokoja tradiciškai suprantama, subjekto autonomija grindžiama atsakomybė? Kitas klausimas – kokio pobūdžio yra Lingio siūloma atsakomybės santykio asimetrija ir kuo ji skiriasi nuo leviniškojo atsakomybės santykio – santykio su kito „veidu“ – asimetrijos?

Atsakydami į pirmąjį klausimą, turime pripažinti, kad atsakomybė Lingiui neatsiejama nuo konkrečioje situacijoje išskylančio reikalavimo, kuris nėra niekaip artikuliuotas, bet vis tiek atpažįstamas, suprantamas kaip, pavyzdžiui, būtinybė suteikti šansą jaunajam šerpui, ar reikalavimas, „išskaitomas“ Nikaragvos pasieniečio veide ir jo rankose: „Jo veido oda nebuvo judri, trūkčiojanti, kaip žurnalistų ar vedamųjų rašytojų, bet nelyg gyvulio, – nugairinta vaikystės, žinoma, praleistos besiplūkiant kavos, medvilnės arba cukraus plantacijose [...]. Jo veidas ir rankos buvo šiurkštūs ir randuoti nuo karštos saulės ir žvarbių nakties vėjų, dygių atvašynų ir snaperių kulku, – kulku, už kurias sumokėta Vašingtone ar Saudo Arabijoje [...]“ (Lingis 1997: 40). Atsakomybės kaip atsako įsišaknijimą tarpkūniškumo, t. y. jautraus kūniško santykio, plotmėje Lingis priešpriešina abstrahavimui ar neutralizavimui, atsiribojimui nuo dinamiškų, daugialypių kūniškų santykių, kurio neišvengiamai griebiasi individo atsakomybės ribas ir jo tapatybę formuojantis racionalus politinis-teisinis diskursas. Kaip teigia Lingis, „[p]iliečiai nepasilenkia vienas prie kito, nesusipina, neglamonėja ir neuosto vienas kito kūnų, jausdami viduje pulsuojančias sroves, kaskadas ir užutėkius; jie susiduria su tuščiomis veidų sienomis, uždengiančiomis galvas“ (Lingis 2002b: 50). Tačiau ar abstrahavimo(si) nuo konkrečios situacijos veiksmas yra kliūtis, o gal priešingai – jis yra būtinas atsakomybės steigimuisi? Prisiimdama atsakomybę už tai, ką dariau ar sakiau pernai, vakar ar prieš penkias minutes, nepaisau pakitusios situacijos, sąmoningai ją ignoruju, taip įtvirtindama atsakomybės subjekto – *aš* – autonomiją kaip „transcendentą imanencijoje“, arba laisvės principą priklausomybės šerdyje. Abstrakti yra ir Levino filosofijoje skelbiamas *kito* „veido“, jo „reikšmės be konteksto“, reiškiančios visada tą patį „nežudyk“ (Levinas 1994: 86), manifestacija, neįgyjanti pasauliško fenomenalumo atsakomybės santykyje. Tiek *aš*, tiek *kito* abstrahavimas(sis) reiškia fenomenalumo trūkį, distancijos įgijimą ir besąlygiško imperatyvumo įtvirtinimą. Galbūt šiame abstrahavimo(si) judesyje galima įžvelgti ir atsakomybę prisiimančios egzistencijos tragizmą ar rezignaciją, kai tampa akivaizdu, kad realybė tave pranoksta, o abstrahavimo(si) būdu įtvirtintas atsakomybės imperatyvumas negali būti nei panaikintas, nei įgyvendintas. Tačiau, Lingio manymu, abstrahavimas(is) nuo situacijos formuoja tik tuščią, gyvybės stokojantį kevalą, o ne gyvą atsakomybės santykį. Vis dėlto išlieka klausimas, ar ir kaip yra įmanomas imperatyvumas be minėto abstrahavimo ar transcendavimo judesio.

Pereinant prie Lingio santykio su Levino aprašyta asimetriška atsakomybe kito „veido“ akistatoje, reikia nepamiršti, kad Levino mąstyme „veido“ abstraktumas yra neatsiejamas nuo pažeidžiamumo patirties, o Lingis, regis, siekia juos atskirti kaip tarpusavyje nesuderinamus. Antrindamas Gilles’iui Deleuze’ui ir Félixui Guattari (Deleuze, Guattari 1987: 180–181), Lingis perinterpretuoja „veidą“ diktatoriškos, despotiškos atsakomybės terminais: „Despotas užsidengė galvą tuščiu ekranu – veidu. Šiame tuščiaame ekrane ženklai įgauna formą. Dviprasmiški minios juokai ir nešvankūs grabaliojimai atsimuša į jo veidą kaip į tuščią sieną. [...] Veidas yra laukas, kuris vienas išraiškos formas ir sąsajas prisiima, o kitas neutralizuoja“ (Lingis 2002b: 46–47). Todėl, Lingio teigimu, jautraus kūno atsakomybė turi įveikti abstrahavimo(si) pagimdytą veido diktatą: „Po veidu – ženklams skirtu paviršiumi – matome odą su visu jos kūniškumu ir pažeidžiamumu. Iš spazmų, raukšlių, odos žaizdų pajuntame žmogų kankinantį alkį, troškulį, šaltį, karštį, baimę ar nevilgtį. [...] Ištiesiame rankas norėdami suimti jo rankas, ir prisilietimas virsta taktiškumu bei švelnumu“ (Lingis 2002b: 54).

Būtent gyvybingumas, „gyvenimo animališkumas“ meta iššūkį minėtai „despotiškai“ atsakomybei: „Mūsų impulsams ir aistroms sugrįžta animalinis neatsakingumas“ (Lingis 2002b: 42); „[i]š po drabužių kiauto visa viduje glūdėjusi gyvūnija ima migruoti į veidą, vienintelį atvirą paviršių, idant sujungtų su gyvūnais išorėje“ (Lingis 2002b: 53). Tačiau ne vien tai. Lingis nesitenkina įprasta žmogiško subjekto atsakomybės ir gyvūniško neatsakingumo priešprieša. Gyvybingumas, gyvenimo džiaugsmas jam yra pozityvus fenomenas, leidžiantis steigti atsakomybei kaip *atsakui* plačiąja prasme:

Iš tiesų mūsų kūnai, kaip ir žuvų skraiduolių, kolibrių ar zeburų kūnai generuoja energiją, perteklinę energiją, pranokstančią jų poreikių ir reikmių patenkinimą. [...] Mūsų oda pažeidžiama ir vibruojanti, visur jautri, atvira ir sveikinanti pasaulį. [...] Tas, kurį susitinkame jo gyvenimo džiaugsmo, spinduliuoja šį džiaugsmą, kurį tuojau pat pajuntame savyje. Šis džiaugsmas reikalauja atsako (Lingis 2009: 165).

Labai dažnai kartodamas, kad jam labiausiai rūpi pozityvūs fenomenai, Lingis ir šiuo atveju siekia suformuoti pozityvią, ne kaltės ir bausmės įsisąmoninimu, o jautraus kūno rezonavimu, jo atsiliepimu į jį supančią aplinką grindžiamą atsakomybės sampratą. Prislėgti egzistencijos naštos ir vienas kito kaltinimų, sustingdyti begalinio atsakomybės reikalavimo, negalime veikti. Įkalinanti, kaltės persmelkta atsakomybė negali išvesti iš izoliacijos ir tapti tikroju mūsų veikimo pagrindu. Atsakomybė kaip atsakas, priešingai, yra grindžiama fenomenologiniu įsižiūrėjimu į situaciją, jautrumu jai. Pasak Lingio,

Matyti, kas yra dalykas pats savaime – tai matyti, ko jis reikalauja. Mūsų veikimas mobilizuotas suvokimo kažko, kas turi būti suvokiama, pataisyta, išgelbėta ar papildyta: mūsų gyvenimų, to, kas svarbu mūsų gyvenimuose ir kas svarbu savaime. Svarba, kurią atpažįstame asmenyje, gyvūne, inertiškame objekte ar meno kūrinyje, kreipia mūsų veikimą, uždraudžia tam tikrus veiksmus, galbūt primeta neveikimą (Lingis 2007b: 34).

Tokį atsaką Lingis vadina atsakomybe, mat jis gimsta kaip atsiliepimas į suvokiamą *imperatyvą*, o ne kaip juslinis suvokimas ar mechanistiniu determinizmu grindžiamas organizmo atsakas į patirtą stimulą. Tačiau kokio pobūdžio yra šis imperatyvas, kaip jis randasi? Tai imperatyvumas jautraus gyvenamo kūno lygmenyje, kai atliepiame į situaciją, o ne redukuojame ją į pažintinius turinius. Pasak Wolfgango W. Fuchso, „Lingis veikiau nori parodyti, kad žmonių sąveika su savo aplinka turi būti suprantama kaip *atsakas* į nurodymus, kylančius iš aplinkos, ir nėra nei reakcijos (kaip stimulo–atsako determinizme), nei vien intenciniai ir teleologiniai aktai (kaip įprastame fenomenologiniame mokyme apie suvokimą), nes pastarieji pripažįsta tik vieną suvokinių rūši, daiktus, fone išryškėjančias figūras“ (Fuchs 2003: 29). Taigi gyvenamo kūno patirtyje ne tik yra betarpiškai suvokiamas prasminis visetas, t. y. „spontaniška atskirų dalių sąranga“ (Merleau-Ponty 1945: 70; Merleau-Ponty 2007: 144), bet ir juntamas imperatyvas, o tai jau numato tam tikrą sąmonės sruvimo horizontalinės struktūros pertrūkį, kurį suponuoja pažeidžiamumo patirtis⁴. Taip imperatyvui, transcenduojančiam konkrečią situaciją, priešpriešinamas savotiškas imanentizuotas imperatyvas, kurį kaip tik ir liudija kūniško jautrumo patirtis.

Atsakomybė kaip atsakas visada situatyvi, ji neturi bendros formulės ar veikimo schemos. Atsakingas veikimas Lingiui reiškia pavienį, diskretų *taktu* pagrįstą veiksmą. Taktiškas veiksmas negali vadovautis tik bendrų principų išmanymu ar turimais įgūdžiais, jis reikalauja *jautrumo situacijai*, t. y. reikalauja surasti tinkamą

⁴ Lingis nemėgina šio pertrūkio specialiai įtvirtinti suvokimo struktūros lygmenyje (Levinas tam skyrė gerokai daugiau dėmesio, kalbėdamas apie pirminį išpūdį be retencijos ir protencijos). Nors Lingio svarstymuose ir juntamas leviniškasis pėdsakas, jo argumentacija visada „empirinė“ – tai dar vienas patirties aprašymas, turintis pademonstruoti, kad svarba, būtinumas, taigi ir imperatyvumas, patiriami pačioje situacijoje, neapeliuojant į transcendenciją. Situacija gali pranokti, versti rezignuoti, bet nuo jos konkretumo neatsiskiriama. Viename interviu Lingis mini savo pirmąją kelionę į Indiją, kai Kolkatą (buv. Kalkuta), pliaupiant musoniniam lietui, buvo užplūdusios pabėgėlių iš Bangladešo minios. Lingis sako, kad dėl savo baltos odos jis iš karto buvo pastebėtas ir apspistas moterų, prie krūtinės spaudžiančių išsekusius vaikus. Grįžęs į viešbutį, jis visą naktį praleido drebėdamas iš siaubo. Net ir po kelių savaičių, kai draugas jam pasakojo apie pabėgėlių padėtį Indijoje, jį vėl užplūdo verksmas. Tą traumuojančią patirtį, kurią mąstymas atsisakė priimti, Lingis vadina kalte (Mary Zournazi 2003: 84–85). Vis dėlto šios situacijos aprašymas neskatina Lingio prisiminti Levino kartotą Dostojevskio frazė „Visi esame kalti dėl visko, už visus ir prieš visus, ir aš daugiau negu kiti“ (Levinas 1994: 102). Lingis nebando suabsoliutinti šios situacijos ir kalbėti apie beribę atsakomybę. Priešingai, galima manyti, kad rauda ir buvo jo atsakas į minėtą situaciją.

prisilietimą, tinkamus žodžius, tinkamą toną ar netgi būtinybę tinkamai patylėti. Kaip rašo Lingis, „[i] mane atsigręžusiosios kančia, kančia matoma jos išbalusiam sielvartingame veide gali ir nebūti kančia dėl jos pačios alkio ir troškulio, o kančia dėl jos globojamų gyvūnų, gaištančių dėl sausros, ar dėl sakalų keleivių apnuodytoje padangėje, sielvartas dėl griūvančios šventyklos ar dėl jūros paukščių lizdų, kuriuos sugriovė potvynio banga, sielvartavimas dėl ledynų, tirpstančių dėl klimato poveikio, kai anglies dvideginio sluoksnis akumuliuoja žemės kaitrą“ (Levinas 2009: 168). Taktiška atsakomybė stengsis suprasti situaciją, nepuls raminti kančios, kuri galbūt turi būti iškentėta, kuri galbūt yra reikalinga. Levino daromą skirtumą tarp „bergždžios [t. y. negalimos pateisinti] kito kančios“ ir „prasmingos mano kančios dėl kito“ (Levinas 2002: 164). Lingis ir sukonkretina, ir padaugina, peržengdamas tarpžmogiškųjų santykių sferą, apimdamas ir mūsų santykį su gyvūnais, gamtovaizdžiu ir pan. Sykiu Lingiui svarbu, kad tokia atsakomybė nebūtų tuščia, nereikštų begalinio sielvartavimo dėl to, kas mus pranoksta. Situatyvi atsakomybė iš manęs reikalauja daryti tai, ką būtent *aš* turiu padaryti. Turiu atsižvelgti į situaciją ir į savo turimus išteklius: neturiu nei lėšų, nei gebėjimų, kad atsižvelgčiau į visus aplinkinių ir savo paties poreikius, neprivalau atliepti į nesvarbius poreikius, kurių patenkinimas gali būti atidėtas. Situatyvios atsakomybės kaip takto samprata numato tam tikrą įgimtą ar išugdytą subtilumą, galbūt išmintingą jautrumą, tačiau Lingis to nedetalizuoja, tik dar kartą pabrėžia takto neatsiejamumą nuo kūniško jautrumo patirties: taktui būdingas prisilietimo lengvumas, lankstumas ir paslankumas, o taip pat susilaikymas, susiturėjimas, atskiriantis jį nuo prisilietimo, kai stengiamės suvokti, sučiuopti, pasisavinti ar manipuliuoti apčiuopiamais daiktais. Eidamas Merleau-Ponty nužymėtu keliu ir išplėsdamas suvokimo sampratą, Lingis, kaip viso to sąlygą, nurodo kūnišką jautrumą, arba savotišką kūno „muzikalumą“, kaip Merleau-Ponty „komunijos su pasauliu“ atitikmenį. Taktas – tai tarpkūnišką patirtį suponuojanti mūsų galia atliepti: „Mes pagauname jo kalbos toną, jos klausimą, jo balsas rezonuoja mūsų pačių balse, atsakome žodžiais ar kalbos formomis, kurie yra jos. Mes suprantame primygtinį, įsiutusį, panišką, džiūgaujantį toną. Mes suprantame kačiuko murkimo lygmenį, paklaikusį paukščio klyksmą, nepasitikinčio žirgo prunkštimą, narve laikomos pumos skundą. Mes suprantame juodojo strazdo pelkės, Himalajų aukštybėse susimąsčiusio kaimelio, sutemose judančių kopų toną“ (Lingis 1998: 136–137). Todėl galima sakyti, kad mūsų kūniškas jautrumas daro mus potencialiai atsakingus kiekvienoje situacijoje, tačiau turime atliepti atpažindami imperatyvą, kurio reikalauja būtent ši konkreti situacija. Kita vertus, iš to, kas pasakyta, matyti, kad Lingis, kalbėdamas apie atsakomybę kaip atsaką, pagrečiui vardija tiek žmonių, tiek gyvūnų, tiek daiktų pavyzdžius: suprantame, pagauname ir atliepiame žmogaus kalbos toną, kačiuko murkimo toną ar kalnų

aukštybėse įsikūrusio kaimelio toną. Tokia pavyzdžių simbiozė reikalauja atidžiau panagrinėti žmogiškumo ir gyvūniškumo santykį Lingio atsakomybės sampratoje.

Gyvūnai viduje ir išorėje

Subjekto autonomija grindžiama atsakomybė rėmėsi žmogiškumo ir gyvūniškumo priešprieša, mat, įsisteigdamas kaip protingas, laisvas ir atsakingas veikėjas, peržengiu gamtiškumo ir, atitinkamai, gyvūniškumo, iracionalumo sritį, atsiribojau nuo jos. Šia priešprieša ar skirtimi rėmėsi ir kitos etinės problematikos lauke funkcionuojančios svarbios skirtys – moralumo ir nemoralumo, tikslų ir priemonių, asmens ir daikto, – o Immanuelis Kantas neretai minimas kaip vienas šias skirtis etinėje plotmėje įtvirtinančių filosofų. Pavyzdžiui, Kantas *Etikos paskaitose* samprotauja apie mūsų pareigas gyvūnams ir, remdamasis žmogiškumo ir gyvūniškumo skirtimi, t. y. tuo, kad gyvūnai egzistuoja tik kaip priemonės, neturi savimonės ir pan., daro išvadą, jog mes neturime tiesioginių pareigų gyvūnams, mūsų pareigos jų atžvilgiu – tai tik netiesioginės pareigos žmonijai. Kantas rašo: „Jei žmogus nušauna šunį, nes neišgali jo daugiau išlaikyti, jis nesulaužo jokios pareigos šuns atžvilgiu, nes pastarasis negali [protingai] spręsti, tačiau taip jis pakenkia savo geroms ir žmogiškoms savybėms, kurias privalo lavinti remdamasis savo pareigomis žmonijai“ (Kant 1997: 212). Aišku, toks Kanto pozicijos pristatymas būtų kiek supaprastinantis. Kantas pripažįsta ir žmogaus gyvūniškumą, neleidžiantį likti ties griežta žmogiškumo ir gyvūniškumo perskyra. Kantas veikale *Religija vien tik proto ribose*, gilindamasis į pradinius gėrio įgimius žmogaus prigimtyje, išskiria tris žmogaus apibrėžimo elementus – žmogaus kaip gyvos būtybės gyvūniškumą, žmogaus kaip protingos būtybės žmogiškumą ir žmogaus kaip protingos ir atsakingos būtybės asmeniškumą (Kant 2000: 41). Tai reiškia, kad Kantas suvokia, jog natūralūs impulsai ir polinkiai yra mūsų racionalaus, tikslingo elgesio dalis⁵. Todėl tapsmo žmogumi procese žmogaus gyvūniškumas turi būti ne paneigtas, o lavinamas, disciplinuojamas. Kaip teigia Kanto *Pedagogikos paskaitas* nagrinėjantis Robertas B. Loudenas, „[g]yvūniškosios prigimties keitimas žmogiškąja jokiū būdu nereiškia instinktų, geismų ir polinkių išnaikinimo ar išrovimo – tokio pobūdžio radikalus pokytis sukurtų būtybes, kurios jau nebebūtų žmogiškos“ (Louden 2011: 139). Taigi visi minėti gėrio įgymiai žmoguje (gyvūniškumas, žmogiškumas ir as-

⁵ Pavyzdžiui, žmogaus gyvūniškumui priskirta savimeilė, kuriai protas nereikalingas, prisideda prie racionalaus tikslingo elgesio reikšdamasi kaip savisauga, lytinis potraukis, siekiantis pratęsti rūšį, ir siekis bendrauti su kitais žmonėmis, visuomeniškumas (tiesa, nukrypus nuo prigimties tikslų, žmogaus gyvūniškumas virsta ydomis: apsirijimu, gašlumu ir laukiniu neteisėtumu).

menybiškumas) prisideda prie žmogaus tapsmo moralia būtybe, jie „yra ne tik (negatyviai) geri (jie neprieštarauja moralės dėsniui), bet yra ir gėrio įgymiai (padaeda šio dėsnio laikytis). Jie pradiniai, nes reikalingi žmogaus prigimties galimybei“ (Kant 2000: 43). Taip pat paminėtinas dar vienas aspektas, glaudžiai susijęs su nevienareikšmiu gyvūniškumo ir gamtiškumo apskritai vaidmeniu Kanto etikoje. Šis aspektas aptinkamas Kantui mėginant pereiti nuo estetikos prie etikos, nuo gamtos grožio kontempliacijos prie pagarbos moralės įstatymui (ne veltui Kantas *Praktinio proto kritikos* pabaigoje pamini žvaigždėtą dangų virš manęs ir moralės įstatymą manyje kaip du dalykus, pripildančius sielą vis stiprėjančio susižavėjimo ir giliausio pagarbumo (Kantas 1987: 186)). *Sprendimo galios kritikoje* šiam perėjimui prie etikos pasitelkiama estetinė – juslinė-jausminė – patirtis, įvardijama didingumo (*das Erhabene*) sąvoka, išreiškiančia tai, kas viršija mūsų pagavą. Kanto teigimu, stebėdami gamtos didingumą, esame apimami susižavėjimo ir pagarbios baimės jausmo, galinčio paskatinti įsisąmoninti atsakomybę. Vis dėlto eidamas šiuo keliu Kantas pabrėžia, kad didingumo jausmas ne atveria mus gamtai, bet išveda anapus jos. Pasak jo, „didingumo nėra jokiam gamtos daikte, jis yra tik mūsų sieloje, kiek mes galime įsisąmoninti, kad esame pranašesni už gamtą mumyse, o kartu ir už gamtą, esančią už mūsų“ (Kantas 1991: 117). Dar daugiau, galima netgi sakyti, kad galiausiai ne gamta ir netgi ne asmuo, o moralės įstatymas Kantui kelia didžiausią pagarbą. Taigi čia vėl aptinkame Lingio jau kritikuotą abstrahavimo judesį.

Todėl grįžkime prie Lingio. Perinterpretuodamas atsakomybę jautraus kūno atsako terminais, jis permąsto ir žmogiškumo sampratą bei minėtą žmogiškumo ir gyvūniškumo priešpriešą. Kalbėdamas apie žmogaus gyvūniškumą (gyvūnai viduje) ir žmogaus santykius su gyvūnais (gyvūnai išorėje), Lingis ieško atsvaros antropocentrizmui ir antropomorfizmui: jis teigia žmogiškumo ir gyvūniškumo susipynimą jautraus kūno plotmėje, tačiau toks teigimas suponuoja ne tik fenomenologinį aprašymą, bet ir santykį su minėta žmogiškumo ir gyvūniškumo perskyra, iš kurios negalima paprastai išsivaduoti. Todėl Lingio tekstuose, šalia patirties aprašymų, pateikiami biologijos mokslo teiginiai, primenantys, pavyzdžiui, kad mūsų burnoje veši šešių šimtų rūšių mikroorganizmų sodas (Lingis 2002b: 53), arba samprotaujama apie paukščių protinius gabumus (Lingis 2007a: 43–56). Šiais intarpais siekiama išklubinti žmogiškumo ir gyvūniškumo sąvokas, aktyvuoti jausmą, panašų į Kanto aprašytąjį didingumo jausmą, ir taip juos įveiksminti, kalbant apie konkretų situatyvų atsaką.

Pasitelkęs fenomenologinį paviršiaus ir gelmės santykį, Lingis kalba ne tik apie jautraus kūno paviršių, bet ir gelmę. Pasak Lingio, kūno gelmė slepia organizmo ir pasaulio gelmes, jai suvokti reikalingas mąstymas, etnobiologijos bei gyvūnų psichologijos sąvokos ir dėsniai. Tačiau sykiu organizmo gelmė yra ir gyvybingos

ištakos, užplūstančios mus pačius, kai stebime supantį aplinkinį pasaulį, grožimės juo. Pritariame Arūno Sverdiolo minčiai, jog Lingiui „[g]amtos grožis toks akivaizdus, kad žavėjimasis ja savaime įpareigoja, estetika tampa etikos pagrindu“ (Sverdiolas 2010: 11). Nors šis estetikos ir etikos santykis ir panašus į Kanto pastangą, pasiremiant didingumo sąvoka, pereiti nuo estetikos prie etikos, reikia pripažinti, kad gamtos didingumas Kantui tebuvo savotiškas triggeris, leidęs persijungti į etikos režimą ir išeiti anapus gamtos. Lingiui žavėjimasis gamtos grožiu yra nuoširdus, jis neišveda anapus gamtos, bet priešingai, skatina jai atliepti: žmogiškumu žavimės atpažinę jame gyvūniškumą, gamtiškumą. Pasak Lingio,

[n]enumaldomas vyro troškimas įgauti stiprią ir proporcingą briedžio muskulatūrą, o moters troškimas judėti grakščiai it pantera neužsitarnavo dorybės vardo. Šio troškimo šaknys ne etinėje kultūroje – jis kyla viliojant gamtai, kuri iš prigimtinio poreikio grožiui demonstruoja koralų, žuvų, drugių ir paukščių kūniškąjį parodą ir išdailina aklu moliuskų geldeles tokiais pat nuostabiais raštais bei spalvomis kaip ir fazanus. Poreikis kurti grožį gamtoje toks fundamentalus, kad visas mūsų susidomėjimas gamta – tai žavėjimasis jos grožiu. Mes žavimės savo rūšies atstovais, kadangi juose išvelgiame dalelę mėnulžuvės ar laumžirgio, leopardo ar erelio (Lingis 2002b: 61–62).

Gamtos grožio ir didingumo patirtyje Lingis atranda „džiaugsmo imperatyvą“, skatinantį peržengti gamtos ir visuomenės nustatytas ribas. Šis imperatyvas atpažįstamas iš mus užliejančio nerimo ir gyvybingumo. Jis kyla iš to, ką Lingis pavadina „savaiminės svarbos epifanija“ ar „daikto savaime regėjimu“ (Lingis 2002a: 14). Kantiškasis didingumo jausmas ir lingiškasis džiaugsmo imperatyvas skiriasi negatyvumo ir pozityvumo aspektu: didingumo jausmas, paneigdamas išorinius objektus, išryškina mūsų pačių noumeniškumą, o džiaugsmo imperatyvas šaukiasi konkretaus mūsų atsako – tai svarba, sykiu numatanti ir tai, ką reikia padaryti. Pasak Lingio, sukrėsti gamtos didybės, vandenynų prakilnumo ar šokio svarbos, suintensyviname mumyse glūdinčias galias ir atliepiame šiam imperatyvui, paversdami jį savuoju – „aš esu čia ir galiu tai padaryti!“. Mūsų *atsakas* gimsta iš aistros, krei-piančios mūsų gyvenimą. Aistra nėra mūsų apibrėžto charakterio savybė, veikiau priešingai, pati subjektyvė gimsta iš aistros, kuriai angažuojasi. Subjektyvė ar *pats* Lingiui randasi ne dėl įgytos savirefleksijos, o dėl aistros suintensyvavimo, jos padauginimo. Štai kaip Lingis aprašo besisteigiantį šokėjo *pats*:

Pasikliauji savo džiaugsmu, nes džiaugsmas ekspansyvus, jis plačiai atsiveria tam, kas yra ir kas nutiks, ir apšviečia jis plačiausiai ir giliausiai. Žodis, kurį įtvirtini savyje, yra įtvirtintas tavo julsme, tavo nervų schemeje, tavo paros ritmuose, tavo impulsuose, tavo tempe. Jis dingsta iš suvokiančio proto, kuris gali prisipildyti naujų žodžių ir veiks-mų planų. Tau jau nebereikia tavo dėmesio reikalaujančių rytinių rūpesčių apsuptyje

prisiminti to ištarto savyje žodžio *šokėjas*; instinktyviai vyksti į šokio studiją ir jautiesi neramus ir suvaržytas, jei kas trukdo išvykti (Lingis 2010: 150).

Dar daugiau, pabrėždamas šį gyvastingąjį pradą, Lingis jame įžvelgia žmonių bendrystę su gyvūnais, tokiu būdu „įgamtindamas“ žmogų. Iš gyvūnų mes semiamės kilnumo, jie suintensyvina mūsų gyvybines galias. Cituodamas laiškus, rašytus žmogaus, sergančio nepagydoma degeneruojančia nervine liga ir kenčiančio nenutrūkstamą skausmą, Lingis parodo, kokią gyvybinę jėgą šiam žmogui suteikia jo vaizduotės pagimdyti „vidiniai gyvūnai“: „Aš neišgalvojau nė vieno iš savo gyvūnų. Jie atėjo pas mane, nelaukti, nekviesti; bet dabar labai reikalingi. [...] vieną naktį, apie antrą valandą, visai netikėtai, kai kenčiau didesnę skausmą nei žmogus galėtų pakelti, jį perėmė ernis, bebaimis žudikas, urgzdamas, sėlindamas, ieškodamas to, kas kelia skausmą zoologijos sodui; tada Bengalijos tigras [...] užvaldė mane, blaškydamas kaip skudurinę lėlę. Kokia galia! [...] aš tapau toks galingas, toks *pajėgus* priešintis skausmui, mėgaudamasis galia, negalėdamas atitraukti akių nuo veidrodyje matomo savo kūno, įgyjančio nežmogiškus pavidalus“ (Lingis 2010: 192). Galima sakyti, kad Lingio mintis čia juda priešinga linkme nei Kanto, siekusio išryškinti grynąjį praktinį protą, grynąjį moralumą. Lingis kalba apie pagarbą šioms aistroms ir emocijoms kaip pagarbą, esančią anapus kantiškai suprantamos pagarbos. Tai pagarba ne tam, kas išveda anapus gamtos (išorinės ir vidinės), o tam, kas į ją panardina.

Lygiai taip pat Lingį žavi „animalinio proto gyvybingumas“, savotiškas proto „sveikumas“, kurį Kantas laikytų patologiniu, t. y. ne etiniu:

Toks protas gali mąstyti apie iškrypimus nesibjaurėdamas ir neužsikrėsdamas; tarsi pulkas varnėnų ar kirų, čirškiančių ir klegančių virš šiukšlių, išmestų į daubas ar jūrą, jis iškyla virš viso to su pašaipą, sąmoju ir juokdamasis. Šią proto sveikatą demonstruoja policininkas, kuris užaugo savo prižiūrimame rajone ir žino visus vietos chuliganų, narkomanų, prekeivių, smulkių ir stambių reketininkų planus bei aferas, išdavystes ir saviapgaulės, tačiau jam vis tiek nėra mielesnės draugijos nei ta, kurią jis randa lankydamasis jų susibūrimų vietose ir blogai pagarsėjusiuose baruose (Lingis 2002b: 62–63).

Šis proto „sveikumas“ yra ir jo tiesumas ar ištikimybė tiesai. Panagrinėkime atidžiau, ką Lingis turi omenyje sakydamas, kad toks protas gali mąstyti apie iškrypimus „nesibjaurėdamas ir neužsikrėsdamas“. Jau prieš tai minėjome, kad Lingis kalba apie atsakomybę ar atsaką, kuris atsisako abstrahuotis nuo situacijos; o juk moralizuojantis, besibjaurintis, smerkiantis protas kaip tik ir atlieka šį abstrahavimosi nuo situacijos veiksmą, iškelia save anapus jos. Tačiau ką reiškia mąstyti apie iškrypimus jais nesibjaurint ir neužsikrėčiant, gebant pasijuokti? Ar palyginamas šio proto veikimą su virš šiukšlių kalnų klegančio paukščių būrio elgsena Lingis nori įkvėpti mus mąstymui, kuriam svetimas eskapizmas? Galbūt šioje vie-

toje mums padėtų kita Lingio vartojama sąvoka – drąsa, arba širdies jėga. Pasak Lingio, jos taip pat mokomės iš gyvūnų (toreodoro drąsa kyla iš jo priešpriešos su buliaus drąsa ir pan.). Be to, drąsa, kaip ir pasitikėjimas savimi ar orumas, jo teigimu, yra viena iš tų būsenų, kurių negalime įgyti intencionaliai ar valingai (Lingis 2002a: 16). Jos nėra ir tikslas pats savaime, bet gali pasirodyti tik kaip antrinis gerai atliekamų darbų padarinys.

Vietoje išvadų

Subjekto autonomija ir radikalia kito kitybe grindžiamas atsakomybės sampratas Lingis kritikuoja dėl jų abstrahavimosi nuo konkrečios pasauliškos patirties. Fenomenologinę patirtį labiau atitinka paties Lingio siūloma atsakomybės kaip taktiško atsako, besiremiančio daugialybiais pasauliškais ryšiais, samprata. Taktiškas atsakas – tai kūniškas jautrumas, kuris atsiliepia į mus supančio pasaulio pulsavimą, rezonuoja su juo reikšdamasis kūną užplūstančiomis intensyvumų bangomis, afektais ir emocijomis; dėl šio kūniško jautrumo gebame išvelgti svarbą ar imperatyvą, kylantį konkrečioje situacijoje, ir atsakyti į jį veiksmu ar susilaikymu nuo veiksmo. Sykiu matyti, kad, vengiant minėto abstrahavimo, Lingio aprašytasis atsakas neperkelia mūsų į „grynos“ etikos sferą, kaip kad Kanto ir Levino atsakomybės atvejais, o, priešingai, palieka sferoje, kur susipynusios estetika ir etika, gyvūniškumas ir žmogiškumas, iracionalumas ir racionalumas.

Galbūt Lingio atsakomybės kaip atsako samprata negali pasiūlyti veiksmingo atsako į globalias šiuolaikinės visuomenės problemas, tačiau ji veda prie konkretaus, situatyvaus veikimo būtinybės, prie konkrečios atsako patirties, tampančios savotiška veikimo strategija mikrolygmenyje. Tokia mikrostrategija atpažįstama tiek iš gausių Lingio kelionių aprašymų, savotiškų bandymų atliepti, atsidėkoti už kelionių metu gautas patirties dovanas, tiek iš bendravimo su namuose apgyvendintais egzotiniais gyvūnais⁶. Galbūt ši mikrostrategija gali tapti ir strategija filosofijos, nuo sistemų kūrimo atsigręžusios į konkrečios patirties aprašymą. Pačios filosofijos užduotį Lingis sieja su šių daugybinių imperatyvų atpažinimu: „Gyvybinė filosofijos užduotis – atpažinti daugybinius imperatyvus suvokiamame gamtovaizdyje, gaivaluose, naktėje, mirties bedugnėje. Pateikti džiaugsmo išvalgumą ir ryžtą kaip paklusimą imperatyvui“ (Watson 1999: 124).

*Gauta 2016 11 25
Priimta 2016 12 05*

⁶ Žr. http://www.collegian.psu.edu/archives/article_9db9a1f2-3fd0-539b-a220-2a1a4c954a64.html [žiūrėta 2016 11 15].

Literatūra

- Bacevičiūtė, D. 2013a. „Atsakomybės infliacija“, in *Baltos lankos*, 38/39, p. 214–241.
- Bacevičiūtė, D. 2013b. „Etika ir ontologija. Hanso Jonaso atsakomybės imperatyvo paieška technikos amžiuje“, *Religija ir kultūra*, 12, p. 21–34.
- Deleuze, G., Guattari, F. 1987. *A Thousand Plateaus*. Translated by B. Massumi. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Derrida, D., Roudinesco, E. 2004. “Death Penalties”, in *For What Tomorrow: A Dialogue*. Stanford, California: Stanford University Press, p. 139–165.
- Derrida, J. 2008. *The Gift of Death and Literature in Secret*. Translated by D. Wills. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Fuchs, W. W. 2003. “Seeing the Named, Naming the Seen: Relations to the Tradition”, in Hooke, A. E.; Fuchs, W. W. *Encounters with Alphonso Lingis*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Lexington Books, p. 19–33.
- Girard, R. 1977. *Violence and the Sacred*. Translated by P. Gregory. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Jonas, H. 1984. *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*. Chicago, London: University of Chicago Press.
- Kant, I. 1997. *Lectures on Ethics*. Translated by P. Heath. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant, I. 2000. *Religija vien tik proto ribose*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Pradai.
- Kantas, I. 1987. *Praktinio proto kritika*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.
- Kantas, I. 1991. *Sprendimo galios kritika*, vertė R. Plečkaitis. Vilnius: Mintis.
- Levinas, E. 1994. *Etika ir begalybė*, vertė A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos.
- Levinas, E. 2002. “Useless suffering”, translated by R. A. Cohen, in Bernasconi, R., Wood, D. (ed.). *The Provocation of Levinas: Rethinking the Other*. London, New York: Routledge, p. 156–167.
- Lingis, A. 1997. *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, vertė M. Žukaitė. Vilnius: Baltos lankos.
- Lingis, A. 1998. *The Imperative*. Bloomington: Indiana University Press.
- Lingis, A. 2002a. „Asmens tapatumas“, vertė V. Aleksandravičius, *Problemos*, 61: 9–17.
- Lingis, A. 2002b. *Pavojingos emocijos*, vertė I. Skaržinskaitė. Vilnius: Baltos lankos.
- Lingis, A. 2007a. “Understanding Avian Intelligence”, in Simmons, L., Armstrong, Ph. *Knowing Animals*. Leiden, Boston: Brill, p. 43–56.
- Lingis, A. 2007b. *The First Person Singular*. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Lingis, A. 2009. “Detotalization and Finitude”, in Šerpytė, R. *Levinas: On the Ruins of Totality*. Vilnius: Vilnius University Press, p. 161–171.
- Lingis, A. 2010. *Bendra kalba, paskiri balsai. Vilniaus paskaitos*, vertė D. Bacevičiūtė. Vilnius: Baltos lankos.
- Louden, R. B. 2011. *Kant’s Human Being: Essays on His Theory of Human Nature*. Oxford: Oxford University Press.
- Merleau-Ponty, M. 1945. *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard.
- Merleau-Ponty, M. 2007. „Fenomenalinių laukų“, vertė J. Skersytė, *Baltos lankos*, 27: 137–151.
- Sparrow, T. 2007. “Bodies in Transit: The Plastic Subject of Alphonso Lingis”, *Janus Head*, 10 (1), p. 99–122.
- Sverdiolas, A. 2010. „Pratarmė“, in Lingis, A. *Bendra kalba, paskiri balsai. Vilniaus paskaitos*. Vilnius: Baltos lankos, p. 7–15.
- Watson, J. (ed.). 1999. *Portraits of American Continental Philosophers*. Bloomington: Indiana University Press.
- Zournazi, M. 2003. “Foreign Bodies: Interview with Alphonso Lingis (1996)”, in Hooke, A. E.; Fuchs, W. W. *Encounters with Alphonso Lingis*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Lexington Books, p. 83–98.

Danutė Bacevičiūtė

ALPHONSO LINGIS: THE LIMITS OF RESPONSIBILITY

Summary

The article deals with the problem of responsibility in the work of Alphonso Lingis, a Lithuanian-born American phenomenologist. Lingis discusses the problem of responsibility in two aspects: 1) by criticizing rational and autonomous responsibility that opposes humanity to animality; 2) by elaborating responsibility as our response to imperatives that are received in our environment. In the latter case, responsibility appears not as the power of autonomous subject, but as the responsibility that is provoked by the suffering of the other, by some importance and necessity. This responsibility supposes not the human–animal opposition but an affinity that emerges from our sensitive flesh. In the first part of the article, the author argues that Lingis criticizes the notions of autonomous subject and of radical otherness because these notions determine responsibility as the abstraction from the concrete worldly experience. In his turn, Lingis offers the notion of responsibility as a tactful response that (because of our sensitive body) makes us potentially responsible in every situation, but requires our concrete response in this particular situation. In the second part of the article, the author discusses the human–animal distinction and the notion of human animality in the ethics of Kant and Lingis. The author maintains that Lingis describes subjectivity (the self) not as the self-reflective account but as the intensification of passion and reveals the animal vigor of the mind so as to erase the human–animal distinction and inspire the thought that resists escapism.

KEYWORDS: responsibility, sensitive flesh, human animality, Alphonso Lingis.